

Vilken effekt har grammatikundervisning?

I min doktorsavhandling undersökte jag effekten av grammatikundervisning på inläring av ordföljden i svenska hos finskspråkiga universitetsstuderande. Tidigare undersökningar har visat att inläring av ordföljden i svenska är utmanande för andraspråksinlärare oavsett deras modersmål och undervisningen kan inte ändra inlärningsordningen. Undersökningen visar att undervisningen hade en positiv och relativt hållbar effekt i skriftliga uppgifter. Däremot krävs det mycket längre tid och mer övning för att utvecklas i muntliga uppgifter.

Foto: Noora Mela/Åbo universitet

FD Anne-Maj Åberg disputerade vid Åbo universitet våren 2020 med doktorsavhandlingen *Effekten av explicit undervisning på inläring av explicit och implicit kunskap om ordföljden i svenska i nordiska språk*. Doktorsavhandlingen har genomförts med hjälp av finansiering från SLS inom projektet *På väg mot kommunikativ kompetens: tillägnandet av svenskans struktur hos finska inlärare och även med hjälp av stipendier*.

Från inläring till tillägnande?

I andraspråksinläring är det vanligt att skilja mellan inläring och tillägnande. Dessa benämns numera ofta explicit och implicit inläring. Explicit inläring är en medveten process där andraspråket lärs in exempelvis med hjälp av regler medan implicit inläring är en omedveten process som kan jämföras med det sätt på vilket barn lär sig sitt modersmål. Explicit inläring anses ofta resultera i medveten kunskap om språket, dvs. explicit kunskap, som inlärare kan förklara exempelvis med hjälp av olika grammatiska regler. Implicit inläring anses däremot resultera i intuitiv kunskap om språket, dvs. implicit kunskap, som inlärare inte kan förklara. Inlärare kan använda sin explicita kunskap när de har tid att granska sin produktion, till exempel i skrift. I tal har inlärare inte på samma sätt tid att granska sin produktion utan de måste använda sin implicita kunskap. Det är dock möjligt att inlärare åtminstone till en viss grad kan använda de båda kunskapstyperna samtidigt. Explicit kunskap kan läras in i alla åldrar men tillägnandet av implicit kunskap anses avta med åldern.

Under de senaste årtiondena har eventuell samverkan mellan explicit och implicit kunskap varit en av de viktigaste frågorna inom andraspråksforskningen. Det har debatterats huruvida explicit kunskap som lärs in genom undervisning kan befrämja även tillägnandet av implicit kunskap. Tidigare forskningsresultat om effekten av

undervisning har varit motstridiga. Undervisningen har visat sig ha positiv effekt i olika grammatiska test men effekten på den grammatiska korrektheten i inlärares fria produktion har visat varierande resultat beroende på den undervisade strukturen, individuella skillnader hos inlärare, undervisningsmetoden, sätten att mäta inlärningsresultaten och på vilken språklig nivå inlärare befinner sig.

Undervisning på förberedande kurs i svenska

Materialet för undersökningen samlades in under en förberedande kurs i svenska vid ett finskt universitet. Kursen var avsedd för studerande som upplever sig ha svårigheter i att avlägga de obligatoriska studierna i svenska som ingår i högskoleexamen. I samband med högskolestudier ska finskspråkiga studerande både vid universiteten och vid yrkeshögskolorna uppvisa att de har sådana kunskaper i svenska som krävs av offentligt anställda och som behövs på det egna området eller i yrket. Både muntliga och skriftliga kunskaper bedöms enligt nivåbeskrivningar som är förankrade i den europeiska referensramen. Studerandena ska uppnå minst nivå B1 i både muntliga och skriftliga färdigheter. Många finskspråkiga studerande har dock numera svårigheter i att uppnå denna nivå i svenska. Detta anses bero på det minskade timantalet i den grundläggande utbildningen och gymnasiet och på det allt lägre deltagandet i provet

i svenska i studentexamen. Allt fler studerande behöver därför mera stöd och förberedande undervisning i svenska då de inleder sina studier på en högskola.

Sammanlagt 53 studerande deltog i undersökningen. Cirka hälften av dem var män (45 %) och cirka hälften kvinnor (55 %). Nedan presenteras studerandenas motiveringar för att delta i kursen.

"Haluan suorittaa pakollisen ruotsin, jotta valmistuisin!" (K4)
[Jag vill avlägga den obligatoriska svenskan för att kunna utexamineras.]

"Pakko saada pakolliset kieliopinnot suoritettua. Lisäksi hävettää huono ruotsin osaaminen." (M2)
[Jag måste avlägga de obligatoriska språkstudierna. Dessutom skäms jag över mina dåliga kunskaper i svenska.]

På kursen repeterades den centrala grammatiken med hjälp av explicit grammatikundervisning, övningar, hemuppgifter och uppsatser. Kursen hade sammanlagt 22 lektioner under åtta veckor.

Ordföljden i fokus

Materialet för undersökningen består av ett skriftligt grammatikalitetsbedömningstest samt av skriftliga och muntliga bildbeskrivningar som står för fri produktion. I grammatikalitetsbedömningstestet skulle informanterna korrigera tio ogrammatiska meningar. Dessutom skulle de förklara sina korrigeringar med hjälp av grammatiska regler som behandlades på kursen. De strukturer som testades var placeringen av negation och andra mittfälsadverbial både i huvud- och bisatser, användningen av inversion i påståendesatser och i direkta frågor samt bruket av formellt som i indirekta frågor.

I bildbeskrivningsuppgiften skulle studerandena berätta om händelseförloppet i en bildserie där två pojkar leker med sin hund i en park.

Bildserien som fungerade som underlag för bildbeskrivningsuppgiften. (Bilden ur Heaton, J.B. 1988. *Beginning composition through pictures*. Essex: Longman Group Ltd.)

I de skriftliga bildbeskrivningarna undersöktes bruket av inversion i påståendesatser och i direkta frågesatser samt placeringen av negation och andra mittfälsadverbial i bisatser eftersom de båda har visat sig vara svåra att tillägna sig för inlärare med svenska som andraspråk. I de muntliga bildbeskrivningarna kunde jag endast studera bruket av inversion i påståendesatser och i direkta frågor på grund av att beläggen på negation och andra mittfälsadverbial i bisats var alltför få.

De skriftliga uppgifterna gjordes i början och i slutet av kursen av 53 studerande samt ett halvt år senare av 24 studerande. Den muntliga uppgiften gjordes av 27 studerande endast i början och i slutet av kursen. De skriftliga uppgifterna ansågs mäta explicit kunskap hos inlärare, eftersom de hade möjlighet att granska sin produktion. Den muntliga uppgiften ansågs däremot mäta implicit kunskap hos inlärare, eftersom de var tvungna att producera språket snabbt. Materialet analyserades kvantitativt.

Undervisningens effekt

Undersökningen visar att undervisningen verkade ha en positiv och relativt hållbar effekt på studerandenas korrigeringar och förklaringar i grammatikalitetsbedömningstestet. Det var dock lättare för dem att korrigera felen än att förklara korrigeringen med hjälp av grammatiska regler. Det skedde en utveckling i alla testmeningar och resultatet försvagades endast en del ett halvt år efter kursen. Förklaringen försvagades aningen mer än korrigeringen. I vissa fall fortsatte den positiva utvecklingen även efter kursen. Hur bra de olika testmeningarna behärskades varierade dock kraftigt. Variationen motsvarade tidigare studier om inläringen av ordföljden i svenska som andraspråk. I exemplet nedan belyses hur en studerande (K23) lärde sig inversionsregeln under kursen men glömde bort den efter kursen, även om hon då fortfarande kunde korrigera felet rätt.

**Om jag hade pengar skulle jag skulle resa utomlands.*

Korrigerig och förklaring i början av kursen
**Om jag hade pengarna skulle jag resa till utomlands.*
Sanajärjestys näin.
[Ordföljden så här.]

Korrigerig och förklaring i slutet av kursen
Om jag hade pengar skulle jag resa utomlands.
Koska päälauseen edessä on sivulause, kääntyy sen sanajärjestys.
[Ordföljden blir omvänd eftersom bisatsen står före huvudsatsen.]

Korrigerig och förklaring ett halvt år senare
Om jag hade pengar skulle jag resa utomlands.
Korva vain sanoisi näin.
[Örat säger så här.]

Redan i början av kursen kunde hon korrigera den felaktiga ordföljden, även om hon också gjorde några felaktiga ändringar i meningen. Hon kunde dock inte förklara korrigeringen noggrannare utan nöjde sig med att konstatera att ordföljden var fel. I slutet av kursen kunde hon både korrigera meningen och förklara korrigeringen med en regel

som gavs på kursen. Ett halvt år senare korrigerade hon meningen rätt, men då hade hon glömt bort regeln.

I de skriftliga bildbeskrivningarna steg studerandenas färdighetsnivå tydligt under kursen och även ett halvt år senare var färdighetsnivån högre än i början av kursen. Få studerande uppnådde dock färdighetsnivån B1 som krävs i högskoleexamen. Av de undersökta strukturerna hade undervisningen en positiv effekt i skriftlig fri produktion endast på behärskningsdelen av inversion. Effekten var också hållbar då korrektheten utvecklades ytterligare efter kursen. Undervisningen hade dock ingen effekt på placering av negation eller mittfälsadverbial vilket kan bero på att denna struktur lärs in senare enligt tidigare forskning. De båda strukturerna behärskades bättre på de högre färdighetsnivåerna.

Även i fri muntlig produktion utvecklades färdighetsnivån men få uppnådde den nivå som krävs i examen. Undervisningen hade dock ingen effekt på behärskningsdelen av inversion i fri muntlig produktion. Den behärskades inte heller bättre på de högre färdighetsnivåerna. Detta kan bero på att det tar längre tid för implicit kunskap att utvecklas.

Motivation att studera svenska

Undersökningen visar att undervisningen hade en positiv och relativt hållbar effekt i de skriftliga uppgifterna som möjliggör användning av explicit kunskap. I grammatikalitetsbedömningstestet hade undervisningen större effekt i strukturer som lärs in tidigt och mindre effekt i strukturer

som lärs in sent. I bildbeskrivningar hade undervisningen positiv effekt endast i skriftlig produktion och endast i en struktur som lärs in tidigt. Däremot hade undervisningen ingen effekt i muntlig produktion som kräver användning av implicit kunskap. Att den implicita kunskapen om inversionen inte förbättrades kan bero på att det tar lång tid för implicit kunskap att utvecklas och det krävs mycket kommunikativ övning vilket en kort kurs inte erbjuder. I min studie hade jag dock inget muntligt eftertest senare och därför kan jag inte ta ställning till hur den implicita kunskapen utvecklades på längre sikt. Resultatet kan anses bero på inlärningsfärdighetsnivå, inlärningsordningen av ordföljden i svenska, omfattningen av undervisningen samt svårigheten att mäta explicit och implicit kunskap hos inlärare.

Eftersom de studier i svenska som ingår i högskoleexamen är begränsade, borde studerandena redan färdigt vara på färdighetsnivå B1 eller åtminstone mycket nära den för att uppnå den nivå som krävs. Därför borde man kunna motivera studerandena att satsa på sina studier i svenska redan tidigare i grundstadiet och i gymnasiet. Motivationen att studera svenska kan ökas genom att inlärnarna får en klarare bild av svenskans ställning i Finland, att de får levande kontakter till det svenska språket och kulturen, att de förstår behovet av svenskan i arbetslivet och att de senare får studera språket på det egna området i samband med högskolestudierna. ■

Le, du är försäkrad.

Lärarnas gemensamma Turva

Du och alla andra yrkesmänniskor inom undervisningsbranschen bygger upp Finlands framtid varje dag. Ni skapar gemensam välfärd genom att uppmuntra och inspirera. Ni är mästare på att samarbeta. Det är också vi här på Turva. Vi är ett försäkringsbolag som ägs av människor som tror på arbete och det gemensamma goda.

OAJ har försäkrat sina medlemmar bland annat med en gemensam rese- och olycksfallsförsäkring. Som OAJ-medlem kan du koncentrera dina försäkringar till Turva och få tillgång till alla våra förmåner.

Titta in på vårt kontor, ring oss eller läs om dina förmåner på adressen turva.fi/oajfslsvenska

